

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ПРИЙМЕННИКОВОГО СЛОВНИКА У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ II-III РІВНЯ
(на матеріалі дидактичних ігор природничо-екологічного змісту)»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Лукачович Галина Олександрівна

Науковий керівник: **Мілевська О. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри логопедії і
спеціальних методик

Рецензент: **Чопік О. В.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	8
1.1 Характеристика розвитку словника прийменників у дітей з нормотиповим мовленням та з загальним недорозвиненням мовлення	8
1.2 Аналіз методичних засобів у роботі з формування словника прийменників у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.....	19
ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ.....	29
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ПРИЙМЕННИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	31
2.1 Методика і процедура констатувального етапу	31
2.2 Аналіз отриманих результатів.....	36
2.3 Дослідження використання педагогами природо-екологічного виховання для мовленнєвого розвитку старших дошкільників.....	41
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	48
РОЗДІЛ 3 СИСТЕМА ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРИЙМЕННИКОВОГО СЛОВНИКА У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	49
3.1. Методика формування прийменникового словника у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення на матеріалі ігор природничо-екологічного змісту.....	49
3.2. Апробація методики і аналіз результатів.....	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	65
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Сучасна освіта має сформувати у дітей знання, уміння, навички та життєві компетентності, у тому числі природничо-екологічну. Розвиток мовленнєвої компетентності передбачає засвоєння дитиною лексики. Це складний психологічний процес, який починається з народження. Дитина учиться сприймати звернене до неї мовлення, далі починає розуміти значення слів. У міру розвитку і зросту змінюється і наповнюється зміст лексики.

Розвиток мовлення у дітей у нормі та з порушеннями має однакові закономірності та етапи, але є важливі відмінності, що дозволяють говорити про загальне недорозвинення мови дошкільника, які описані в роботах науковців у сфері спеціальної педагогіки (Е. Данілавічюте, Н. Жукова, В. Ковшиков, С. Конопляста, Р. Лалаєва, Р. Левіна, З. Ленів, А. Маркова, І. Мартиненко, Н. Мікляєва, О. Мілевська, І. Омельченко, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Уфімцева, О. Шахнарович, М. Шеремет та ін.).

Загальне недорозвинення мовлення (далі ЗНМ) визначається як системне мовленнєве порушення, при якому недостатньо чи в повній мірі несформовані всі складові мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематична, лексична, граматична) на імпресивному та/або експресивному рівні, і функції та операції, які формують мовлення, через несприятливу дію шкідливих факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) [35, с. 18].

Питання вивчення особливостей уживання дошкільниками прийменників, як розвиток лексико-граматичної складової мовлення, досліджувалося у різних аспектах. В. Глухов, А. Загнітко, А. Колодяжний та ін. вивчали лінгвістичний напрям даної проблеми; Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Шахнарович та ін. – психологічний; А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гвоздєв, К. Крутій та ін. – лінгводидактичний; Г. Горох, Є. Соботович, Л. Трофименко, А. Янушоніс та ін. – логопедичний.

Психологічні особливості формування мовлення виділив Л. Виготський. Закономірності засвоєння дітьми дошкільного віку прийменників визначила

К. Крутій, зокрема, – групи прийменників активного словника старших дошкільників [17, с. 27]. А. Янушоніс виділив якісні й кількісні показники уживання прийменникових конструкцій дітьми із ЗНМ [50]. Але питання збагачення і активізації прийменникового словника дошкільників із ЗНМ висвітлене недостатньо.

Розвиток вживання дітьми прийменників утруднене їх семантичною складністю. Пізнання просторово-часових відношень безпосередньо виявляється в формуванні мовлення, оскільки із вдосконаленням засобів відображення категорій простору і часу постають можливості більш точного й глибокого пізнання предметної дійсності. Розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей, причинно-наслідкових, цільових та інших конструкцій також є складним для дітей. Але у процесі комунікації до кінця дошкільного віку діти починають виділяти і використовувати прийменники у мовленні.

Спонтанний розвиток мовлення дітей із ЗНМ протікає уповільнено й своєрідно, через що окремі ланки мовленнєвої системи довгий час залишаються несформованими (Л. Виготський, О.О. Лурія).

Формування лексики у дітей із ЗНМ – це провідний напрям у корекційній роботі логопеда. Численними дослідженнями (праці Е. Данілавічюте, Р. Левіної, О. Мілевської, Є. Соботович, Л. Трофименко та ін.) доведено, що діти з ЗНМ мають труднощі засвоєння уявлень і понять про навколишнє середовище. Специфіка сприймання дітьми з ЗНМ світу обумовлена несформованістю мовленнєвої та комунікативної компетентності, незрілістю емоційно-вольової сфери, що негативно позначається на здатності помічати і розуміти взаємодію і взаємозв'язки у природі, її цінність і залежність свого здоров'я та життя від стану середовища. Це призводить до обмеження світогляду, ускладнення в орієнтуванні у навколишній дійсності, дезадаптації у суспільстві і природі та неусвідомлені цінності свого і чужого життя, не розуміння необхідності збереження природнього середовища. Тому важливим є формування природничо-екологічної компетентності для дітей з ЗНМ. Під час цього, у дошкільників у різних формах роботи і дозвілля відбувається

накопичення словникового запасу природничого змісту, розуміння якого є важливим для формування активної особистості, яка володіє екологічно доцільною поведінкою, а для дітей з ЗНМ його можна розглядати як чинник корекції. Однією з таких форм роботи є використання дидактичних ігор, оскільки провідною діяльністю дошкільника є гра, у якій дитина розвивається. Ігри природничо-екологічного змісту мають великий потенціал для формування словника прийменників через свою близькість, зрозумілість, наповненість наочними прикладами.

Мета: розроблення методичного забезпечення з формування прийменникового словника у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення.

Завдання:

1. здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми формування прийменникового словника у дошкільників з типовим розвитком і загальним недорозвиненням мовлення;
2. визначити зміст розвитку словника прийменників відповідно до нормативних документів;
3. експериментально дослідити стан сформованості прийменникового словника у дітей з загальним недорозвитком мовлення.
4. розробити систему дидактичних ігор природничого змісту для формування прийменникового словника.

Об'єктом дослідження є лексичний розвиток дошкільників з загальним недорозвитком мовлення.

Предметом дослідження є методичне забезпечення з формування прийменникового словника у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення засобами дидактичних ігор природничо-екологічного змісту.

Методи: теоретичні – аналіз, узагальнення і систематизація психолого-педагогічної, лінгвістичної, методичної літератури, електронних наукових джерел; емпіричні: спостереження за навчально-виховним та навчально-корекційним процесом, опитування (анкетування), бесіди; експериментальні

методи: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); статистичні: методи математичної статистики для обробки даних і аналізу досліджуваних явищ.

Дослідно-експериментальна база. Дослідження здійснювалося протягом 2021-2022 рр. на базі ДНЗ № 30 «Ластівка та закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 10 «Катруся» Івано-Франківської міської ради.

Наукова новизна:

- досліджено, описано і уточнено рівні володіння прийменниковим словником та особливості у його засвоєнні старшими дошкільниками з ЗНМ;
- визначено педагогічні умови формування словника прийменників старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення у процесі природничо-екологічного виховання.

Теоретичне значення полягає в обґрунтуванні змісту, форм, методів формування словника прийменників старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення, у розробці рекомендацій з формування словника прийменників старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення на матеріалі природничо-екологічного змісту.

Практична цінність полягає у можливості застосування наукових положень, розробленого педагогічного забезпечення для формування словника прийменників старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення у процесі природничо-екологічного виховання та висновків дослідження у практичній діяльності вчителя-логопеда, вихователя закладів загальної дошкільної освіти, в тому числі з інклюзивним навчанням.

Апробація результатів дослідження відбувалася на V міжнародній науково-практичній конференції м. Кам'янець-Подільський: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (2021), на Другій (II) Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів» (2022), на

VI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції з актуальних проблем формування творчої особистості педагога (2022), на XV Міжнародній науково-практичній конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: проблеми та перспективи» (2022).

Результати дослідження відображені у 3 публікаціях.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань на джерела (55 найменувань) і додатків (обсягом 17 сторінок). Основний зміст роботи викладено на 70 сторінках.

ВИСНОВКИ

В онтогенезі мовлення словник прийменників засвоюється найпізніше, після усіх інших частин мови, на практичному рівні. Спочатку діти оперують простими прийменниками, далі, з розвитком мовленнєво-мисленнєвих операцій, лексичний запас прийменників збільшується.

Засвоєння прийменникового словника опосередковане розвитком розумових операцій: засвоєнням просторових, часових, об'єктних відношень, фонематичних процесів, узагальненням різних значень прийменників, формуванням прийменниково-відмінкових конструкцій.

За наявності у дошкільників з ЗНМ процес засвоєння словника прийменників без спеціального навчання не відбувається, або грубо порушується. Дослідження (І. Брушневської, О. Мілевської, Ю. Рібцун, Л. Трофименко та ін.) показують, що засвоєння лексики і граматики цією категорією дітей ускладнене.

Засвоєння дітьми словника прийменників займає важливе місце у формуванні мовленнєвої компетенції дошкільника, його подальшого успішного навчання у закладі загальної середньої освіти. Використання ігрових прийомів дає змогу урізноманітнити заняття з розвитку мовлення, закріпити правильність вживання та диференціацію прийменників. Поступове ускладнення навчальних завдань, що реалізуються у дидактичних іграх, забезпечує доступність викладу матеріалу, допомагає усвідомити лексичні і граматичні зв'язки, що передаються прийменниками. Цілеспрямована робота над правильним вживанням прийменників у поєднанні з емоційно-насиченим викладом матеріалу, розмаїттям методів, прийомів та засобів навчання забезпечить високий рівень сформованості у дітей граматично правильного мовлення.

Визначено зміст розвитку словника прийменників відповідно до нормативних документів. сформувані уявлення про зміст прийменника, як окремого слова, навчити правильного використання прийменниково-

відмінкової конструкції, закріпити вміння правильно, чітко вимовляти прийменники, диференціювати їх, а потім правильно писати.

Охарактеризовано основні труднощі при вживанні прийменників дошкільниками з ЗНМ: нерозуміння значень, пропуски, аграматизми, заміни, помилки в узгодженні прийменниково-відмінкової конструкції.

Описано основні засоби формування прийменникового словника: дидактичні ігри природничо-екологічного змісту. Природничо-екологічне виховання в процесі ігрової діяльності сприяє розвитку усіх сфер дошкільника з ЗНМ.

Розроблено методику визначення рівня сформованості прийменникового словника. Вона складається з трьох блоків. Завданням першого блоку було дослідження стану активного словника прийменників. Завданням другого блоку було визначення розуміння значення прийменників. Завданням третього блоку було вивчення особливостей вживання прийменників у комунікативній мовленнєвій діяльності. Визначено п'ять рівнів сформованості прийменникового словника: високий, достатній, середній, початковий та низький.

Експериментально досліджено стан сформованості прийменникового словника у дітей з ЗНМ та нормотиповим розвитком на базі ЗДО № 30 компенсуючого типу «Ластівка» та ЗДО № 10 «Катруся» Івано-Франківської міської ради. У результаті констатувального експерименту діти розділили шкалу дослідження: дошкільники з ЗНМ охопили початковий і низький рівень, а нормотипові – середній, достатній та високий. У дошкільників з нормотиповим розвитком є труднощі у побудові прийменниково-відмінкових конструкцій, а у дітей з ЗНМ вони суттєвіші і ускладнюються аграматизмами, замінами і в загальному погано диференціюються.

Згідно з корекційними програмами для дітей з ЗНМ формування природничо-екологічної компетентності відбувається у процесі ознайомлення з навколишнім світом, накопичення елементарних знань та уявлень про природні явища та об'єкти, взаємозв'язки в ньому, при використанні дидактичного

матеріалу природничого змісту, праці і спостереженнях в природі, під час формування ціннісного ставлення до довкілля.

Було проведено опитування педагогів щодо використання природничо-екологічних знань в корекційно-освітньому процесі. Педагоги вважають природничо-екологічні знання важливими для розвитку, формування чи корекції мовлення у дошкільників, використовують їх у своїй роботі; при підготовці до занять найчастіше комбінують наявні методичні матеріали та власний досвід, позитивно ставляться до використання сучасних гаджетів (онлайн і офлайн ігор, відео- аудіоматеріалів, презентацій та ін.), що і стало основою для розробки методики формування словника прийменників на матеріалі дидактичних ігор природничо-екологічного змісту для дітей з ЗНМ.

Визначено педагогічні умови і принципи формування прийменникового словника у дошкільників з ЗНМ. Це створення предметно-розвиваючого мовленнєвого середовища, здійснення активації мовленнєвої мотивації дитини, новітнє науково-методичне забезпечення педагогів і батьків та впровадження інноваційних методів навчання з врахуванням загальнодидактичних і спеціальних принципів.

Розроблено систему дидактичних ігор природничо-екологічного змісту для формування прийменникового словника. Вона поділена на три етапи відповідно до кроків розвитку природничо-екологічної компетентності: формування словника прийменників у процесі розвитку уявлень про живу природу; при засвоєнні понять про неживу природу; під час виховання природодоцільної поведінки. Було створено і підбрано ігри в межах тем про природу: «З чого зроблений сік?», «Де росте?», «Хто сидить на гілці», «Де живе тваринка?», «Хто у малятка, хто у мами?», «Хто заховався за кущем?», «Хто де спить?», «Що було спочатку?», «Хто за ким? («Колобок»)», «По дорозі йде. Через дорогу переходить», «Мої улюбленці», «Що на/в чому?», «Поклади кицю (собачку, ведмедика, динозавра)», «Де знаходиться», «З чого зроблене?», «Планети», «Яка погода? Чому?», «Кому потрібна вода», «Сортуй сміття», «Корисно чи ні?». Використовувалися різні види ігор: настільна, онлайн,

пальчикова. Упродовж місяця з дітьми з ЗНМ проводилися корекційно-розвиткові заняття для формування і активізації словника прийменників, розвитку пізнавальних процесів і природничо-екологічного виховання. Контрольний експеримент довів ефективність використання мультикомпетентнісного підходу для формування словника прийменників.

Більшість дітей експериментальної групи суттєво покращили рівень сформованості словника прийменників (на 33-67 %).

Було виявлено деякі закономірності засвоєння словника прийменників дітьми:

- Темп засвоєння прийменників (їхня кількість) та якісна характеристика залежать від рівня розуміння та семантичних функцій і відношень
- Мовленнєва активність та граматична правильність мовлення безпосередньо залежать від знання та розуміння дошкільниками лексичних і граматичних зв'язків, які утворюють прийменники;
- Темпи засвоєння словника прийменників залежать від послідовного введення в мовлення дітей прийменників відповідно до частотного принципу вживання та принципів розуміння граматичних мовних значень і розвитку «чуття мови».

Розроблене методичне забезпечення з формування словника прийменників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення може бути використане логопедами спеціалізованих та загальноосвітніх закладів дошкільної освіти, вихователями логопедичних груп, а також учителями-логопедами ЗЗСО для формування прийменникового словника у першокласників.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Перспективою дослідження є вивчення формування прийменникового словника у молодших школярів із ЗНМ та доповнення методичного забезпечення для проведення розвивальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусина Л. Є. Розвиток довільної пам'яті у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2012. Вип.19(1). С. 302-310.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. 2020. URL: <http://surl.li/jyzt>
3. Білан О. І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку *Львів*. 1996. 71 с.
4. Богатчук І. М., Стахова Л. Л. Навчання дітей з загальним недорозвиненням мовлення правильного вживання прийменників *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (14 квітня 2017 року, м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С.П. 194 с., с.46-50
5. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник. *К.: Вища шк*. 2007. С 542.
6. Богуш А.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах. *К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 440 с.*
7. Брушневська І. М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. Вип. 3. 2017. С. 39-44.
8. Брушневська І.М. Дослідження сформованості мислительних операцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27(1). 2020. С. 199-205. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27\(1\)_37](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27(1)_37).
9. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови. *К. Наукова думка, 1980. 285 с.*
10. Глухова, Н., Кононко, О., Кот, Н., Лисенко, Н., Марочко, Г., Маршицька, В. Ціннісне ставлення старших дошкільників до природного оточення. *Науковий пошук молодих дослідників*. 2012. С.107.

11. Горох Г. В. Методика роботи над уживанням прийменників у мовленні старших дошкільників. *Збірник наукових праць*. Випуск 7. Запоріжжя, 2011.
12. Замрозович-Шадріна С. Р. Погляди на екологічне виховання дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2015. Вип. 25. С. 158-161.
13. Карась О. П. Формування екологічної свідомості як складової компетентності особистості. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2. С. 50-59.
14. Концепція екологічної освіти. 2001. URL:<http://surl.li/djmkz>
15. Кравченко І. В. Історія вивчення можливостей використання комп'ютерних ігор у логопедичній роботі з дітьми. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2018. URL: <http://surl.li/cjbqr>.
16. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Ч. 1: Концепції, проектування технології створення. Запоріжжя : ЛПС, 2009. 320 с.
17. Крутій К.Л. Вікові особливості засвоєння граматичних категорій дітьми дошкільного віку. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. 1999. № 3-4. С.26-31.
18. Кучеренко І. К. Лексичне значення прийменника. *Мовознавство*. 1973. № 3. С 12 - 23.
19. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. (1999) Корекция общего недоразвития речи у дошкольников *СПб.: СОЮЗ*. 160 с.
20. Лепеха Л. П., Городиська М. Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. *Львів-Дрогобич: Посвіт.*, 2014. 76 с
21. Максимова О.О. Формування екологічної компетенції дитини дошкільного віку. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2016. Вип. LXXIV. Том 2. С. 46-50.
22. Мандрик О.М., Мальований М.С., Орфанова М.М. Екологічна освіта та екологічне виховання. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2019. № 1. С. 130-138.

23. Манько Н. В. Методичні засади використання комп'ютерних технологій у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 18. 2018. С. 150-153.

24. Мартиненко І. В., Корнієвська О. А. Особливості формування уяви у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна.* Вип. 21(1). 2012. С.108-115.

25. Маршицька В. В. Соціалізація особистості шляхом застосування екологічних проєктів. *Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління.* Серія № 11. Випуск 2. 2004. с. 99-104.

26. І. Мейзерська Словник прийменників сучасної української мови: принципи створення. *Лексикографічний бюлетень: Зб. наук. пр. К.: Ін-т української мови НАН України/ 2010. Вип. 19. С. 59-64. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/73088>*

27. Мілевська О.П. Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників. *Сучасний вимір психології та педагогіки: зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота». 2019. С. 70-74.*

28. Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Х.: Херсонський державний університет. 2017. Вип. LXXVIII. Т. 2. С. 86-91.*

29. Мілевська О. П., Холод А.Т. Корекція лексичних умінь у старших дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення (на матеріалі дієслів-антонімів) *Логопедія.* Вип. 3.2013. С. 56-64.

30. Мілевська О. П. Особливості семантичної домінанти сприймання слова у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки.* Вип. 15. 2020. С. 145-154.

31. Онопрієнко В., Походня Е. Екологічна освіта та виховання в дошкільних дитячих закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 327-341.
32. Педагогічний словник. К. : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
33. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: Науково-методичний посібник. За ред. В.Г.Слюсаренко, О.В.Проскури. К. ІЗМН. 1998. 196 с.
34. Рібцун Ю. В. Обстеження лексичної сторони імпресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії: зб. наук. пр К*. Вип. 4. 2007. С. 95–103.
35. Рібцун Ю. В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03: у 2 т. К., 2010. Т. 1. 214 с. Т. 2. 207 с.
36. Ревуцька О.В. Вибрані питання логопедії: навч. посібн. Бердянськ: ФО-П Ткачук О.В., 2014. 288 с
37. Семашко Т. Ф. Дефініція лексичного значення слова. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць*. Вип. 5. 2009. С. 82-84.
38. Словник українських прийменників. Сучасна українська мова. А.П. Загнітко, І. Г. Данилюк, Г. В. Ситар, І. А. Щукіна. *Донецьк. ТОВ ВКФ «БАО»*, 2007. 416 с.
39. Словник української мови: в 11 томах. За ред. І. Білодіда. Том 7. 1976.
40. Соботович Є. Ф., Трофименко Л. І. Особливості засвоєння дітьми із НЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності. *Дефектологія*. Вип. 1. 2000. С. 38-44.
41. Соботович Є.Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку *Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць*. Вип. 2. К.: Актуальна освіта, 2005. С. 3-17.

42. Сотник М., Смолюк С. Розвивальне середовище закладу дошкільної освіти / Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми педагогічно освіти: європейський і національний вимір» (28–29 травня 2019 р.) / за ред. А.В. Лякішевої. Луцьк : ПП Іванюк В.П., 2019. С. 241–244

43. Субашкевич І. Р., Дмитрів Ю. М. (2018) Особливості граматичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 36. 2018. С. 111-116.

44. Трофименко Л.І. Теоретичні засади дослідження лексичної сторони мовлення у дошкільників в умовах нормального та порушеного онтогенезу. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(1). С. 85-95.

45. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. *Кіровоград: Імекс-ЛТД*. 2014. 104 с. URL: <http://surl.li/elfnl>.

46. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.

47. Філоненко М. М. Еколого-психологічний розвиток дітей з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць*. № 2 (4) 2007. С. 238-244.

48. Чурай О.О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовленні. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3. С. 132-136.

49. Шеремет М. К., Ряшенцева Д. М. Особливості формування мовлення в ранньому та дошкільному віці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Вип. 21. 2012. С. 329-333.

50. Шумілова А.В. Формування екологічної свідомості школярів еколого-освітніми заходами НПП «Слобожанський». *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна серія «Екологія»*. 2015. Вип.13. С.104– 111.

51. Янушоніс А. В. Особливості правильного вживання прийменників дітьми дошкіль-ного віку із ЗНМ III рівня. URL: http://www.rusnauka.com/17_PMN_2014/Psihologia/8_171415.doc.htm

52. Яришева, Н. Ф. Екологічне виховання дошкільників. *Київ: Грамота*, 2001.

53. Ferreira M. E., Caires C., Pitarna R. Teaching Ecology to Children of Preschool Education to Instill Environmentally Friendly Behaviour. *INTERNATIONAL JOURNAL OF ENVIRONMENTAL & SCIENCE EDUCATION*. 2016. Vol. 11, no. 12. P. 5619–5632.

54. Lin, C. Y., Chai, H. C., Wang, J. Y., Chen, C.J., Liu, Y. H., Chen, C. W., & Huang, Y. M., 2016. Augmented reality in educational activities for children with disabilities. *Displays*. Vol. 42. pp. 1-54.

55. Smotryckij M. Hrammatiki slavenskija pravilnoe syntagma. Jevje 1619. *Kirchenslavische Grammatik (Erstausgabe)*. Herausgegeben und einleitet von Olexa Horbatsch / Meletij Smotryckij. Frankfurt am Main, 1974. 280 s.